

УДК: 009 (082)

Гуманітарна освіта в профільних вищих навчальних закладах: проблеми і перспективи: Матеріали VI Всеукраїнської науково-практичної конференції 16-18 березня 2005 р.: В 2 т. – Т. 1 / За заг. ред. А.Г.Гудманяна, О.В.Петренка. – К.: НАУ, 2005. – 256 с.

Містить матеріали щорічної науково-практичної конференції з проблем гуманітарної освіти у вищих навчальних закладах галузевого спрямування. У том 1 увійшли матеріали доповідей за науково-практичними напрямками „Гармонізація науки і вищої освіти в інформаційному суспільстві”, „Інноваційні технології навчання в профільному ВНЗ”, „Психологічна компетентність фахівця та проблематика психологічного супроводу професійної діяльності”, „Соціологія”, „Історія”, „Політологія”.

Організаційний комітет

Голова оргкомітету:

проф. **А.Г. Гудманян**, директор Гуманітарного інституту
Національного авіаційного університету

Заступник голови оргкомітету:

доц. **О.В. Петренко**, заступник директора Гуманітарного інституту
НАУ

Члени оргкомітету:

проф. **О.М. Акмалдінова**

доц. **О.В. Бугайчук**

доц. **Т.О. Вакуленко**

проф. **Л.Г. Дротянко**

доц. **О.М. Захарчук**

проф. **С.С. Кіраль**

проф. **Е.В. Лузік**

проф. **М.В. Луцюк**

проф. **О.П. Полисасв**

доц. **Є.В. Сірий**

доц. **О.Г. Шостак**

*Рекомендовано до друку вченою радою Гуманітарного інституту
(Протокол №6 від 31 березня 2005 р.)*

ГАРМОНІЗАЦІЯ НАУКИ І ВИЩОЇ ОСВІТИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Людмила Боровська

к. філос. н., доцент

Національний авіаційний університет,
м.Київ

До питання про соціокультурні виміри науки

Сучасна наука є надто складним для аналізу соціально-культурним явищем. На подальший поступ людства впливають не тільки наукові знання та їх практичне впровадження, але й ті форми або “схеми” світорозуміння, які були породжені наукою в минулому. Ці класичні “схеми” розуміння світу своєрідно вписуються у сучасний культурний простір і специфічно впливають на менталітет сучасної людини. Хотілося б привернути увагу до деяких аспектів цієї проблеми.

Слід зауважити, що на певному етапі історичного розвитку наука стала домінуючою формою суспільної свідомості. Проте самосвідомість науки, яка зароджувалася ще в лоні філософії, починається не зі спроб усвідомлення її специфіки і особливого призначення, відмінного від інших областей культури, а з приписування собі функцій попередніх форм суспільної свідомості. Наука видає себе за єдину законну спадкоємицю і наступницю культурних традицій. Але ще Кант вказав межі науки, кажучи, що “існує царство, в яке вона ніколи не зможе проникнути”. Він вважав, що наука повинна обмежити свою компетенцію вивченням “того, що є”, не претендуючи на те, щоб вказувати, “як повинно бути”. Цим Кант хотів сказати, що наука не здатна задавати ціннісні орієнтири та ідеали. В даному Кантівському положенні найбільш чітко вимальовується обмеженість класичної форми раціональності та її пізнавальних схем.

Заснований на культурі “природного світла розуму” класичний раціоналізм мав на меті пошук “чистої” істини і при цьому не задавався питанням – навіщо її шукати. Але рано чи пізно воно завжди виникає. Що дає людству пошук об’єктивної (“чистої”) істини, і чи потрібно прагнути до неї, коли результати наукових досліджень нерідко боляче “б’ють” по конкретній людині – це не риторичне запитання. Адже ще Сократ вважав, що до істини має відношення лише той, хто здатен використати свій розум на благо усього людства. Сьогодні теза про свободу науки від цінностей фактично підмінена тезою про безвідповідальність науки за наслідки використання знань. Ми можемо спостерігати цікавий парадокс: з одного боку, наука не бере на себе відповідальності за практичне використання своїх досягнень, а з іншого – авторитет науки багато у чому замінив собою моральні норми та табу.

Цікавою тенденцією сьогодення є також зростання ваги наукового знання поміж усіх напрацьованих раніше форм відображення і розуміння світу, а також подальша раціоналізація усіх сфер суспільного життя. Знання стає основою об’єднання людей, умовою їх спільної діяльності, набуває характеру інтегруючого початку сучасного життя.

Поряд з цим, розвиток науки на етапі науково-технічної революції корінним чином вплинув на розуміння сутності людської культури у цілому – якщо в класичній свідомості культура трактувалася як сфера духовного саморозвитку індивіду, завдяки якому індивід може підійнятися над соціальними відносинами, які склалися в громадянському суспільстві, то сучасна практично орієнтована свідомість бачить у культурі, перш за все, фактор ефективності соціальної поведінки людини. У класичному розумінні культурна освіта була результатом вільного вибору індивіда і цілком знаходилася під контролем його розуму і волі, в той час коли його поведінка як соціальної істоти зводилася до рівня природного автоматизму. Сьогодні індивіду нібито ззовні надається цілий арсенал

прогресивному розвитку освітньої системи, роблять більш ефективним процес набуття знань і формують сучасний стиль навчання.

Інтенсивне оновлення навчально-виховного процесу вимагає переосмислення цінностей, подолання консерватизму та стереотипів педагогічного мислення. Сьогодні заклади вищої освіти одержали право на вибір варіантів навчання, право на творчість. У педагогічній практиці поширюється застосування інновацій як засобів оригінального, нестандартного вирішення педагогічних проблем. Проте, при всій важливості нових технологій та інновацій, нової філософії освіти, вирішальна роль у втіленні їх у життя належить викладачеві, який може творчо реформувати освіту.

Адже інноваційне навчання виводить вирішення завдань навчання на якісно новий рівень. Досягнення позитивного емоційного фону веде до створення позитивної мотивації у навчанні – складного структурного компоненту, в якому відбувається об'єднання різноманітних складових особистості: її домінуючих мотивів, інтересів та потреб, які водночас є стимулами навчальної діяльності. Моральна мотивація є також системою переконань, ідеалів, психолого-педагогічних факторів, які визначають успішність особистості і навчанні.

Інноваційне навчання є важливим шляхом подолання формалізму у навчанні. Своєрідність цього динамічного процесу полягає в тому, що він забезпечує включення емоційних сфер психіки того, хто навчається. Активне функціонування інтелектуальної і вольової сфери під час такого навчання сприяє формуванню стійкого інтересу до предмета, що спонукає до самоосвіти, і формуванню активної, творчої, гармонійно розвиненої особистості. Впровадження інноваційного навчання цілком відповідає завданням "технологізації" навчально-виховного процесу в дусі сучасних професійно-освітніх потреб, педагогічних засобів і можливостей. Новітні підходи віддзеркалюють новий тип навчання. Покликані часом, вони не тільки спроможні вирішити, нарешті, характерні для минулого суперечності, а й надають реальну змогу подолати найсуттєвішу загальносуспільну проблему – інтегрувати науку, освіту і виробництво.

В центрі навчально-виховної роботи стоять проблеми не просто розвитку особистості, а конкретні завдання з формування її світогляду, культури, індивідуального досвіду, творчих нахилів, виховання соціальної та екологічної відповідальності, глобальної самосвідомості. На місце старих методів і підходів приходять нові, що ґрунтуються на принципах гуманізації, гуманітаризації, безперервності, варіативності навчального процесу, гармонійного поєднання в ньому традиційного і модерністичного аспектів, досягнень національної та світової освіти. Нові концептуальні засади розвитку національної системи освіти викликають до життя і нові форми навчально-виховного процесу – кредитно-модульне навчання, інтегровані курси, поліваріантність навчальних програм та багато інших новацій.

Навчально-пізнавальна діяльність при інноваційному навчанні характеризується залученням до творчого засвоєння матеріалу, а саме:

- спостереження і практичні дії переважають над слуханням або супроводять його;
- індукція переважає над дедукцією;
- аналіз відбувається через синтез, асоціативний та евристичний механізми, зв'язок інтуїтивного і логічного;
- джерелом знань є опора на наочність.

У такому інноваційному процесі роль педагога змінюється з домінуючої на провідну, тобто роль не тільки наставника, але й співучасника процесу навчання. Таке особистісно-орієнтоване навчання відбувається у формі діалогу, в якому збагачується особистісний досвід, формуються гуманістичні цінності.

Сутнісними ознаками інноваційного навчання є навчання і виховання особистості з максимально можливою індивідуалізацією, створенням умов для саморозвитку і самонавчання студентів, осмисленого визначення ними своїх можливостей і життєвих цілей. Методологічно це спирається на принцип природовідповідності і мотиваційно-

процесуального забезпечення навчального процесу. Особистісно-орієнтована система навчання цілеспрямовано створює також нову педагогічну етику.

Олена Ічанська

к. психол. н.

*Національний авіаційний університет,
м. Київ*

Інтегративні курси з психології як напрям підготовки майбутніх психологів

Процес фахової підготовки у вищому навчальному закладі закладає фундамент професійної компетентності майбутнього спеціаліста, тому настільки важливим є виважений та усвідомлений підбір навчальних дисциплін. Не менш вагоме значення має також і логічна послідовність та взаємозв'язок у вивченні навчальних курсів, що забезпечує неперервність та системність підготовки майбутніх фахівців. Зазначена проблема актуальна для освітнього процесу не лише України, але й всього світу незалежно від напрямку підготовки студентів. Адже, як вірно зазначає К. Наракхо, сучасність - це "епоха синтезу", провідна тенденція якої полягає у розвитку цілісної особистості для цілісного світу. З нашої точки зору, нагальна необхідність врахування даної тенденції постає перш за все у підготовці фахівців сфери "людина-людина", до якої відноситься і професія "психолог".

Необхідність інтегративного характеру підготовки майбутніх психологів пояснюється двома аспектами:

- психічна активність клієнта, з якою будуть працювати дані фахівці, має інтегративний характер;

- особистість самого психолога має системний характер.

Тому і система освіти повинна бути інтегративною в цілому і відносно окремих навчальних дисциплін. Ми розглянемо один з напрямків реалізації інтегративного підходу до формування професійної компетентності майбутніх психологів на основі нашого бачення вихідних положень такої навчальної дисципліни, як "Психологія особистості".

Мета даної дисципліни полягає у теоретичному та практичному вивченні особистості як полікомпонентної психологічної системи. Досягнення даної мети включає реалізацію навчальних задач:

- вивчення напрямків аналізу особистості в зарубіжній та вітчизняній психології,
- визначення актуальних підходів до вивчення психологічної структури особистості,
- формування навичок психодіагностичного дослідження основних структурних компонентів та типових проблем особистості,
- оволодіння уміннями психопрофілактики порушень розвитку особистості, навичками корекції відхилень від нормативного психічного та психофізіологічного розвитку особистості.

Реалізація поставлених задач передбачає вивчення наступних модулів дисципліни:

- теорії вивчення особистості в зарубіжній та вітчизняній психологічній науці,
- психологічна структура особистості,
- актуальні проблеми особистості: амбівалентність, емоційні розлади, гендер та стать, креативність, самоактуалізація особистості, саморозкриття та інші,
- методи та методики психодіагностичного вивчення особистості: нормативний аспект та ситуативні порушення,

- технології та програми психопрофілактики та психокорекції типових особистісних проблем.

Перспективними, на наш погляд, методами вивчення даної дисципліни, крім традиційних, є наступні: метод конкретних ситуацій, дискусія, рольова гра, тренінг. Зазначені методи дозволяють створити умови для актуалізації та ефективного застосування набутих знань, вмінь та навичок у конкретній життєвій ситуації особистості, формуючи таким чином "психологічний світогляд" студентів.

Вивчення дисципліни "Психологія особистості" ґрунтується на знаннях, вміннях та навичках студентів з попередніх курсів: "Загальна психологія", "Вікова психологія", "Практикум з психології", "Психофізіологія", "Експериментальна психологія".

В свою чергу дисципліна "Психологія особистості" виступає базовою для подальшого вивчення студентами таких курсів, як "Психологія конфлікту", "Психологія професійної діяльності", "Психологія спілкування".

Олександра Алпатова
к. психол. н., доцент
Національний авіаційний університет,
м. Київ

Проектування соціально - культурного змісту навчальних курсів за модульно-розвивальної системи

Нагальна суспільна проблема сьогодні – створення такої системи вищої освіти, яка б повно моделювала розвивальний соціально-культурний простір і давала змогу реалізувати позитивний потенціал особистості в оволодінні національними надбаннями. Такою системою є модульно - розвивальна система. Її суть полягає в комплексному поєднанні теоретичних, прикладних і практичних засобів пізнання, за допомогою яких досягається прогресивна заміна традиційних, інформаційно - екстенсивних методів навчання на інноваційні, інтенсивно - розвивальні ідеї та освітні технології. Останні мають психолого-мистецький зміст і передбачають забезпечення повноцінного – відкритого й індивідуалізованого розвивально-освітнього простору для кожного викладача і студента.

На наш погляд, саме модульно-розвивальна система володіє найперспективнішими технологіями гуманізації вищої освіти. По-перше, через внутрішню вмотивовану розвивальну педагогічну взаємодію продуктивно реалізується позитивний потенціал студентів, на шляху їх входження в суспільне життя; по-друге, за допомогою цільного ланцюжка мистецьких технологій, міжіндивідуальні та міжгрупові взаємини підносяться на якісно новий духовний рівень; по-третє, шляхом створення інноваційного програмно-методичного інструментарію гармонійно поєднуються психолого-педагогічний, навчально-предметний, методично-засобовий та духовно-естетичний різновиди змісту освітньої діяльності в цілісному модульно - розвивальному процесі.

Процедура проектування соціально-культурного змісту навчальних модулів здійснюється на основі державних програм та створених граф-схем і передбачає проходження трьох етапів: а) конкретно-змістовного визначення структури модулів знань, норм і цінностей; б) обґрунтування оптимального змісту розвивальної взаємодії викладача та конкретного студента на основі унормованого психолого-педагогічного поля етапів цілісного модульно - розвивального процесу; в) створення набору матриць соціально-культурного змісту навчальних курсів за універсальною методологічною моделлю. Окреслимо етапи модульно - розвивального процесу:

1. Чуттєво – естетичний. Пізнання і поліпшення позитивної емоційно-психологічної налаштованості студентів на паритетні проблемно-діалогічні контакти з викладачем.

2. Установчо-мотиваційний. ґрунтовне пропедевтичне вивчення внутрішнього світу студентів, зокрема, спрямованості, здібностей, характеру; визначення форм і способів проблемного пошуку в ході структуризації ментального досвіду.

3. Змістовно-пошуковий. Всебічне вербально - мислительне й образно-графічне моделювання способів виходу з проблемно-діалогічного простору, а також пошук можливостей самостійного формулювання студентами універсальних теоретичних залежностей (закони, категорії тощо).

4. Оцінно-смысловий. Повне описання пізнавально-смыслові структури освітнього змісту, обґрунтування меж конструктивного та неадекватного використання здобутого студентами теоретичного знання.

5. Адаптивно-перетворювальний. Організація інформаційно-теоретичного модуля знань у прийнятих соціально-нормативних формах (інструкція, програми, технологія, методика тощо), визначення поля умінь ефективної діяльності студента з цими формами.

6. Системно-узагальнюючий. Подання здобутих знань і норм у світоглядному і загальнонауковому контекстах розумової діяльності студентів та обґрунтування їх місця у гармонізації взаємин людини і світу, розширення кругозору особистості.

7. Контрольно-рефлексивний. Проектування збагаченого ціннісно-пошукового поля у ході добування студентами ідеалів та ідей, висловлювання ставлень до оцінок, обґрунтування кодексів і переконань на фундаменті освоєних норм і знань; плесання естетичних почуттів і шанобливого ставлення до людини як найвищої цінності.

8. Духовно-естетичний. Вдосконалення і подальший розвиток позитивної Я-концепції особистості, який притаманна самоповага і само прийняття, продуктивне вірування і стійке внутрішнє зростання, творча рефлексія і духовна свобода.

Отже, одним із основних напрямів реформування національної освіти є ґрунтовне оновлення змісту діяльності вищих навчальних закладів на принципах стійкого соціально-культурного поступу гуманітарної сфери суспільства. У цій ситуації саме модульно-розвивальна система реалізує парадигму розвитку національної освіти і передбачає створення комплексу інноваційних програмно-методичних засобів.

Людмила Бондар
к. психол. н., доцент
Національний авіаційний університет,
м. Київ

Про організацію самостійної роботи студентів в умовах кредитно-модульної системи

Впровадження в навчальний процес кредитно-модульної системи вимагає від студентів умінь самостійної навчальної роботи, а отже й виконання ними повноцінної навчальної діяльності.

У розвиненій формі навчальна діяльність має своїм змістом оволодіння загальними способами дій у сфері наукових понять (Д.Б.Ельконін). Структура навчальної діяльності як цілісного акту має взаємопов'язані функціональні елементи: наявність теоретико-пізнавального інтересу; визначення кінцевої навчальної мети (мотив навчання); виконання певних навчальних дій; дій контролю, оцінки (В.В.Давидов).

Практика показує, що більшість абітурієнтів, які приходять до вищих навчальних закладів, не вміють (а іноді й не бажають) самостійно опрацювати навчальні завдання та матеріали (не вміють здійснювати самостійно навчальну діяльність).

Повноцінне здійснення студентами самостійної навчальної діяльності спирається на певний рівень розвитку теоретичного мислення (перш за все дії аналізу, узагальнення).

Дослідження доводять, що рівень розвитку теоретичного мислення у частини студентів невисокий.